

קדושת ציון

דעת תורה בנושאי ארץ הקודש ת"ו • דרישת ציון על טהרת הקודש
מופץ ב-6,000 עותקים בכל ריכוזי היהדות החרדית

דעת תורה מאת רבנו המלבי"ם זצ"ל

דבר העורך הרב יהודה אפשטיין

גליון זה, של חודש ניסן, יוצא לאור במתכונת מוגדלת לאור ריבוי הנושאים הקריטיים העומדים על סדר היום, לצד ענייני דינמיקה שיש לתת עליהם את הדעת, וכפי שיראה המעיין בגליון. ברוך ה', זכינו גם להגדיל את התפוצה של גליון חודש זה מתוך מטרה שדבר ה' יגיע לידיו של כל יהודי החרד להי' ולתורתו. אנו מודים לכל אלו שהעניקו משוב לעלון ונתנו לנו את הכח להמשיך בהפצת הרעיון, ולכל המסייעים אשר בזכותם העלון יוצא לאור.

אחד הסממנים המובהקים של שפלותם של ישראל בעת גלותם בין האומות היה צלו של הצנזור, אשר רחף מעל כל חיבור תורני וגדע כל אמירה שיש בה משום "פגיעה" בדת השלטת. הכל מכירים את ביטויי הצנזורה הידועים - "עכו"ם" וכדומה, ואת שליחת היד הגסה שלה בתוך ספרי הקודש, מה שחייב את המחברים לשנות בלשונם מאימת המציק. ועלתה על כולנה אותה מודעה אשר באה בתחילת ספרים רבים, בהן נאמר כי מה שאמרו חז"ל על הגויים והדיינים אשר לכאורה מבדילים בין יהודי לגוי לא נאמרו אלא על הגויים הקדמונים שהיו שטופים בזימה, אבל הגויים שהיום שהינם גדורים בדתות - ודאי שלא מדובר עליהם וכו'. היה זה הכרח לכתוב זאת מחמת הצנזור, וכל ילד יהודי ידע, שאין הדברים אמורים אלא מן השפה ולחוץ. ובכלל הציפיה לגאולה, בכלל הכיסופים שליוו אותנו בכל שנות הגלות, הייתה גם השאיפה לגאולת האמת התורנית, שנוכל לומר בגאון את דבר ה' בלא פחד ומורא, בלא צנזור רשמי או בלתי-רשמי ובלא צורך למצוא חן בעיני הגויים הערלים.

על-כן השתוממנו מאד בחודש שחלף, כאשר כאן בארצנו הקדושה, כשכבר כמעט שבעה עשורים איננו זקוקים לחסדי הגוי ואנו חיים תחת שלטון המתקרא "יהודי", לפחות לפי המוצא של ראשיו, והנה אנחנו מקבלות תזכורת כאובה, לפיה וורשה זה כאן. לשכת הרבנות "מטעם" פרסמה הצהרה רשמית, ולפיה חובת גרוש הגויים מארצנו אם לא יקבלו על עצמם מעמד של גר תושב אינה אלא "הלכתא למשיחא", ו"החליטה" לומר שדין זה נוהג כיום. וכאילו לא די בכך, הלשכה אף התפארה בכך שהרה"ר מתנגד להריגת

הגאולה שאז תשב היולדת על המשבר ויגיעו לה חבלים וצירים שהוא מלחמת גוג, אז יהיה לידתה באופן מופלא ומתמיה מאד משני פנים, א] מצד החבלי יולדה, שהתפשטו בפעם אחד על כל הארץ, כאילו כל נשי הארץ אחזתם חבלי יולדה ביום אחד, מי שמע כאלה היוחל ארץ ביום אחד. [והנמשל שהחבלים של גוג התפשטו על כל הארץ מקצהו]. ב] מצד הלידה בעצמה, שבפעם אחד נולד הגוי כולו, ועז"א מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד. [והנמשל שפתאום התקבצו הגליות מארבע רוחות]. ומפרש כי חלה גם ילדה ציון את בניה, והפליאה בשתים, א] כי חלה ביום אחד, ב] כי ילדה בפעם אחד, משיב להם:

ט] האני אשביר. נגד מה שיתפלאו אם יולד גוי פעם אחת, משיב אחר שאני הושבתים על המשבר, ע"י החבלים שהבאתי עליהם שזה ההכנה אל הלידה, ואין לא אולידי, ובהכרח תהיה הלידה כללית. ונגד הפליאה היוחל ארץ ביום אחד משיב אחר שאני הוא המוליד איך ועצרתי מקצתם, ובהכרח אחר שאני אפתח רחם עקריות להולידם יהיה הדבר כללי. ולכן יבואו החבלים לכלל העם כי אנכי כי לא אעשה מקצת הדבר רק כולו." ■

ישעיה (פרק טו ו): "קול שאון מעיר קול מהיכל קול ה' משלם גמול לאיביו: (ו) בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר: (ט) מי שמע קצאת מי ראה פאלה היוחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אקחת פי חלה גם ילדה ציון את בניה: (ט) האני אשביר ולא אוליד יאמר ה' אם אני המוליד ועצרתי אומר אלקוד".

פרוש המלבי"ם:

ז] בטרם. [מפרש מ"ש קול שאון מעיר]: בטרם. נבא כי זמן רב לפני ביאת הגואל יתקבצו אנשים מועטים מבני הגולה ויקבעו דירתם בירושלים, ואחר שנים רבות שישבו שמה יבואו להם החבלי יולדה שהיא מלחמות גוג ומגוג ואז יתחיל הקיבוץ הגדול הכללי, אומר בטרם תחיל ילדה כבר יהיה לעיר ירושלים לידה קטנה בטרם תחיל, ולא לבד בטרם תחיל כי גם בטרם יבא חבל לה, שלא יהיה עוד העת כלל שיבא חבל לה שהם חבלי יולדה שהוא שנים רבות לפני זמן הגאולה, כבר המליטה זכר, כי עדן לא ילדה רבתי עם רק מתי מספר שיקבעו דירה שמה, לכן מצייר שילדה רק זכר אחד, ר"ל אנשים מתי מספר:

ח] מי שמע כזאת. מצייר כי אח"ז בבוא זמן

ישנם בשולי המחנה גורמים הסבורים, כי דיני התורה ניתנים לשינוי ולכיפוף על פי משב הרוח של אנשי השררה והתקשורת הכפרנית.

מאמרו של הרב אליהו בן-צבי במדור ההלכה "שערי ציון" נדרש לסוגיה האמורה, ובתוך כך הוא דן בכלל המושג של הלכות ש"אינן שייכות לימינו". אחר-כך הוא דן בכמה מקומות בהגדה של פסח, הראויים לתשומת לב מיוחדת עם שובנו לארצנו בדורות האחרונים.

גם הרב בנימין הלוי מתעכב על קטע באגדה -

"מחבל מנוטרל". לקינוח, נאמר באותו מכתב כי תורת ישראל היא שוחרת שלום ואוהבת אדם וכו' וכו'. הייתה זו תזכורת כאובה לכך, שעל-אף שה' גאלנו משעבוד מלכויות וביכולתנו לשוב ולחיות כעם ה' בארצו, מ"מ עדיין אנו מצויים בין יהודים מתיוונים התופסים בשררה ועדיין אין דבר ה' נשמע בלא מורא, כשרבים חיים בתודעתם תחת אימת הצנזור.

ואם אמנם אין ספק, כי כוונת הראש"ל צ בדבריו הייתה כאותה "מסירת מודעה" שנכתבה בספרי האחרונים, אך לצערנו ולבושתנו עדיין

בקר רבים קיימת מחשבה, ולפיה ישנן מצוות שנהגו פעם וישנן מצוות שלא נוהגים היום, ומוכן שזוהי טעות נושנת. אין בכונתי שמצוות קרבן חלילה וחס נוהגת שלא בבית המקדש, אלא שמצוות קרבן תמיד ופסח נוהגות היום, רק לא תמיד אפשר לקיימן עקב המציאות הנכפית עלינו.

כשהתחילה תנועת הרפורמה, טענו ראשיה על מצוות מסוימות של התורה שהן מיושנות ולא מתאימות לעידן המודרני. כך גם התנועות הפמיניסטיות למיניהן שאמרו שבדור שלנו, בו יש שוויון בין גברים לנשים, על מצוות התורה להתעדכן בהתאם. תנועות אלו למיניהן אף מצאו לדבריהם סימוכין במקורות מדברי תנאים ואמוראים, ראשונים ואחרונים.

משל ידוע נאמר על כך - לרב בעיירה בפולין הגיע דין תורה בין עגלון לבין הנוסע בעגלה. העגלון נסע ביער בתקופת החורף, העגלה שקעה בבוקר, ונתגלע ויכוח סביב השאלה האם העגלון צריך לשלם את נזקו של הנוסע. לאחר דיון בכל הפרטים הורה הרב לעגלון לשלם את הנזק. שאל העגלון את הרב - לפי מה דנת? ענה לו - לפי תורת משה! שאלו העגלון - באיזה חודש נתנה התורה? ענה לו הרב - בחודש סיון. טען העגלון - "וכי תורה שניתנה באמצע הקיץ יכולה להכריע הלכות לתקופת החורף?...".

כלפי מה הדברים אמורים? מאז שעם ישראל החל לשוב לארצו, החל דיון בנושאים הלכתיים שלא נהגו בחו"ל עקב חוסר האפשרות והמציאות השונה של חו"ל ביחס לארץ ישראל. והנה בא עם ישראל לארצו, ארץ הקודש, וצריך לנהוג את התורה הכתובה כלשונה וכדיניה, ובאים אנשים ומתחילים לחלק במצוות, שמצווה זו או אחרת אינה נוהגת עכשיו, היא רק הלכתא למשיחא, [יש לי תחושה מפחידה, שגם כשיבוא משיח, יצעקו שההלכות הללו לא נוהגות היום, כי הם הלכתא למשיחא...].

מאורע שאירע בחודש האחרון בחברון עורר תגובות משונות של אנשים מטעם היושבים על מדין ומביאים את דעותיהם הנפסדות [אני מקוה שאין אלו דעותיהם, כי אם דעת יועצי התקשורת שלהם] תחת הכותרת "דעת תורה".

אולם התורה הקדושה מצווה אותנו בענייני היחס לאויבים דברים ברורים מאד, והיא לא חלקה בין תקופות. מפורש בגמ' עירובין [מ"ה]. "אמר רב יהודה אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זינן ואין מחללין עליהן את השבת תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו' במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זינן ומחללין עליהן את השבת, ובעיר הסמוכה לא לספר - אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זינן ומחללין עליהן את השבת. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא ותרנומא נהרדעא". ומפורש בגמ', שגם בגלות נאמר דין זה, וכ"ש בארץ ישראל, בה נוהגת מצוות כיבוש וגירוש האויבים,

שאפילו על עסקי ממון יוצאים עליהם בכלי זין [ולא נראה לומר, ש"יוצאים עליהם בכלי זין" פרושו רק שמאיימים, אלא אם נכרים באו ליטול ממון, וכל שכן את הגוף כפי שקורה כיום, דינם הוא אחד!!!].

על אחד שבא במחלתת וספק אם בא להרוג ספק לא בא להרוג, אמרה התורה, שאם בא להרג - השכם להרגו, והגמ' ביומא [פ"ה].

מביאה על עניין זה, שעל אף ש"שפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל", כלשון הגמרא שם, מכל מקום מצוה להרוג מיד, ושם הרי מדובר על יהודי, וא"כ קל וחומר שנכרי שבא להרוג ולא הצליח - אין לו זכות קיום וודאי יש להרוגו ומצוה רבתי היא.

עניין נוסף שחזר ונתחדש בשוכנו בארץ ישראל הוא ההודאה לה' על הארץ הטובה שנתן לנו, ואף שגם בחו"ל היינו מודים עליה לה' בברכת המזון, מ"מ אין ספק שבארץ הקדושה העניין הרבה יותר שלם. בהגדה של פסח, לעומת זאת, מצינו שלשה מקומות, בהם נראה שהושמט בנוסח עניין ארץ ישראל.

"מתחיל בגנות ומסיים בשבח" אליבא דשמואל (פסחים קט"ו). מתחיל ב'עבדים היינו' ומסיים ב'ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה', והנה בפסוקים אח"כ מבואר הפסוק "ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ". והנה על דין המשנה של "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים" הוסיף רבא - "וצריך לומר 'ואותנו הוציא משם'", והאריכו המפרשים מה בא להוסיף. ואולי י"ל בעומק הדברים שבא להוסיף את כל הפסוק בשלימותו, שהוא עניין הארץ בסוף הפסוק - "ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו".

"מתחיל בגנות ומסיים בשבח" אליבא דרב (טז) מתחיל ב'מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, ובהגדות שלנו

הביאו הפסוקים ביהושע על תרח אבי אברהם וכו' וסיימו ב'ויעקב ובניו ירדו מצרים, ולא מוכן לכאורה היכן קרבנו המקום לעבודתו. אבל המעיין במקראות ביהושע בשלמותם מבין את כל העניין בשלמותו, ובמיוחד בסוף שם - "ואתן לכם ארץ אשר לא יגעת בה וערים אשר לא בניתם ותשבנו בהם פרמים וזיתים אשר לא נטעתם אתם אכלים: ועתה יראו את ה' ועבדו אתו בתמים ובאמת והסירו את אלקים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה'". והושמט עניין א"י עם עניין "קרבנו המקום לעבודתו" וכך נוצר חסרון בעניין.

אמרו במשנה בפסחים (פ"י מ"ד), שדורש מ"ארמי אובד אבי" עד סוף הפרשה, ואת הפסוק המסיים 'ויביאנו אל המקום הזה וגו' השמיטו מסדר ההגדה, ואין דורשים אותו, ושם אומרים פיוט 'דיינו' שמסיים בארץ ישראל ובית הבחירה. ורבים השואלים מה עניין פיוט זה להגדה. אבל המעיין בדרשת הספרי על אותם פסוקים בשלימותה רואה ש'ויביאנו אל המקום הזה' מורה על בית הבחירה, ו'ויתן לנו את הארץ' מורה על ארץ ישראל, וממילא מוכן הקשר לפיוט שבא אחריה.

וזו דרשת הספרי -

ויביאנו אל המקום הזה כמה שנאמר, והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לך מורשה אני ה'.

ויתן לנו את הארץ הזאת כמה שנאמר, וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה.

דבר אחר. ויביאנו אל המקום הזה זה בית הבחירה, שנאמר, ויירא ויאמר מה נזרא המקום הזה אין זה פי אם בית אלקים וזה שער השמים, או יכול זה ארץ ישראל כשהוא אומר ויתן לנו את הארץ הזאת הוי אומר זו ארץ שןאל, ומה תלמוד לומר ויביאנו אל המקום הזה בשכר ביאתנו אל המקום הזה ונתן לנו את הארץ הזאת.

אמנם, אף שעיקר הסיפור בליל פסח אמור על יציאת מצרים, הרי שמכל מקום, כיון שמדברים על עניין "קרבנו המקום לעבודתו", ודאי ישנו מקום להודות על עניין הארץ, ובאמת על קרבן פסח אמרו שלא היה נוהג עד שנכנסו לארץ [עיי' תוס' קידושין ל"ז: ד"ה הואיל] כיון שנאמר בו לשון ביהא, וכן עם ישראל נכנסו לארץ סמוך לחג המצות, וא"כ הוא ודאי בגדר עניינא דיומא. ואף שאי אפשר לומר שיש כאן ממש חיוב, שכן החיוב המוחלט חל רק על סיפור יציאת מצרים, עדיין דרשת הספרי על הסוף גם היא שייכת לעניין ההגדה, כפי שבארנו, ואם כן יש מקום לאומרה כעניין הזה.

ויעזרנו ה', שנוכה לומר במהרה "ויביאנו אל המקום הזה - זה בית הבחירה" ולשמוח בהקרבת קרבן פסח במקום אשר בחר ה' בלבה של ארץ ישראל. ■

המשך דבר המערכת

בחרנו הפעם להביא ב"דעת תורה" את פרושו של המלבי"ם לפסוקים בישעיה, המבארים יסוד זה - ישמע חכם ויוסף לקח.

הרב אריה סגל חוזר במדורו הפופולרי "אז נדברו", והפעם, בהתאם לעונה, עולים יהודה וישראל לירושלים כאשר אל מול מקום בית חיינו הם ממשיכים בדיונים אודות אמונת ישראל ומצב האומה כיום ביחס ליעודה. תוך כך ניתן ביטוי גם לעבודת הלב, כאשר מראה חילול ה' על הר בית קדשנו אינו משאיר אותם בשוויון נפש.

בגליון זה אנו מקדמים בברכה גם פנים חדשות, וקהל הקוראים ודאי יהנה ממאמרו הנפלא של הרב משה ברנר, אשר לוקח את המושג של "תורה לשמה" ומנתח אותו לאמיתות של תורה. תוך כך אנו מתוודעים למרכזיותה של ארץ-ישראל גם מההיבט הזה.

ברכת חודש טוב וחג שמח, העורך.

"זמרת הארץ" מעניק השראה יהודית שורשית לכל הקורא בו, וניתן רק להתמוגג מהעמקות הלבושה בפשטות השירית.

חוקר עלית תלמידי הגר"א, הרב יהושע שמואלזון, ממשיך לאלף אותנו בינה במדור "זכור ימות עולם", והפעם הוא מתמקד במושג "משיח בן-יוסף", העומד במרכז סדר היום ההשקפתי של תלמידי הגר"א מחדשי הישוב בארץ הקודש.

בין היסודות העיקריים שלמדנו מעליית תלמידי הגר"א הוא היסוד של גאולה הדרגתית ובדרך הטבע. גאולה מסוג זה אינה עולה בקנה אחד עם מה שרבים ייחלו לו בגלות, שביים אחד פתאום יופיע משיח וישא אותנו הנה על כנפי נשרים. אולם דווקא צפיה זו והיאחזות בדעה זו היא המונעת את נקיטת הפעולות המקרבות את הגאולה בפועל, לאסוננו. מחמת החשיבות שייחסו תלמידי הגר"א לפעולות אנושיות של הבאת הגאולה בדרך הטבע בבחינת אתערותא דלתתא,

"והיא שעמדה לאבותנו" - ומבאר אותו בטוב טעם ודעת כיד ה' הטובה עליו. אותם אלו השואפים להביך את ההגדה היטב עוד לפני ליל הסדר בכדי לקיים בהידור הראוי את מצוות סיפור יציאת מצרים ירוו נחת רב מהמאמר.

הרב חיים פרידמן, מקור בלתי-נדלה של אוצרות תורניים בענייני נחלת ה', משקה אותנו הפעם מדליו העמוק בנושא מצוות כיבוש הארץ וחלותה בימינו.

כפי שהובטח בעבר, שיעורו של הרב רפאל ספיער על לימוד המקרא והיחס שלו לארץ-ישראל מובא כאן בגליון, אלא שמחמת אריכותו והחשיבות של כל חלק וחלק, אנו חילקנו אותו לשני חלקים, כאשר חציו הראשון מופיע בגליון זה, וחציו השני - בגליון הבא.

בגליון זה ראינו מקום גם להביא שיר, והוא פרי עטו של הרב אליהו לויסון. שירו הנוגע ללב

היו שורתפים פעילים בבנין ארץ ישראל

תרכמו לעמדות "וירשתם אותה"
הפעולות ל"מען ישוב הארץ".

כתובת העמותה - חב"ד 13/13 העיר העתיקה ירושלים.
מספר החשבון הדואר - בנק הדואר 284637-3.

אגודת "קדושת ציון" מזמינה את הציבור הרחב לשיעורים תורניים בנושאים החשובים העומדים על הפרק - ארץ-ישראל וכל המסתעף ממנה, לימוד המקרא, כינון שלטון יהודי אמיתי ועוד. המעוניין לארגן שיעורים בעניינים הנידונים מטעם אגודת "קדושת ציון" בעיר מגוריו מתבקש ליצור קשר דרך כתובת המייל של האגודה ויתאם עמנו נושא. מקום ומועד לשיעור, ואנו נסייע בפרסום ונספק עבורו את מגיד השיעור המתאים.

קורא יקר! קראת את העלון ונהנית? אתה מבין את גודל החשיבות שישנה בכך שהקול הצלול והברור הזה יגיע לכל מקום על בסיס קבוע? אנא הרם את תרומתך להמשך הפצתו ולהרחבתו של העלון. עלויות ההדפסה הן גבוהות וההפצה נעשית בהתנדבות על-ידי בחורים ואברכים נמרצים המבינים את חשיבות העניין. החודש אף הגדלנו את העלון והרחבנו את מעגל ההפצה לרגל החג הבא עלינו לטובה. אנו שואפים כבר בזמן הקרוב להפוך את העלון לדו-שבועי, דבר שיקנה לו משנה תוקף על הבמה הציבורית, אולם לצורך כך אנו זקוקים לחיזוק משמעותי של תרומות והוראות קבע. גם פעילויות נוספות של האגודה דורשות משאבים לא מעטים, וכעת אנו שואפים לפתוח בתנופה של שיעורים לציבור הרחב ברחבי הארץ. בעזר ה' מתוכנן לצאת גם עלון בשפה האנגלית, אולי עוד במהלך החודש הזה, וזאת לאור הבנת החשיבות המיוחדת שישנה בכך עבור יהודים רבים המגיעים לכאן על-מנת ללמוד, ואשר יש לעוררם על חובת הישיבה הקבועה בארץ, וכן עבור אחינו שבגולה, אשר הערבות ההדדית מחייבת אותנו לעוררם על חובתם לעלות לארץ נחלת ה'. על-כן אנחנו מבקשים לתרום בעין יפה, והחותם על ה"ק - הרי זה משובח! לתרומות ניתן להשאיר הודעה בטל' 052-7195368 ויחזרו אליכם בהקדם האפשרי או במייל yyy7@neto.bezeqint.net. ניתן גם לפנות לטלפון או לכתובת הנ"ל על-מנת לקבל את העלון במייל, וכן על-מנת לשאול בכל ענייני העלון. כמו-כן, ניתן להצטרף למערך ההפצה. לעת עתה העלון מופץ בירושלים, בני ברק, אשדוד, בית שמש, ביתר, קרית ספר, קרית יערים (טלז סטון), אלעד, אופקים, חיפה, קרית אתא, צפת ורכסים. מי שיכול לעזור בערים אלו, וכן מי שמעוניין להפיץ בערים נוספות, מתבקש ליצור קשר בטלפון הנ"ל או במייל הנ"ל.

חוה"מ פסח, אני עולה כמו כולם לכותל. אולי גם אוכל לראות את רצפת העזרה. יש בזה תחושה מסוימת של עליה לרגל, למרות שזה אפילו לא זכר. ומפני חטאינו...

מועדים לשמחה, יהודה!

חגים וזמנים לששון! קויתי לפגוש בך כאן, ישראל. אנב, אני רוצה לראות את רצפת העזרה. מסתמא אתה יודע היכן יש מקום שרואים ממנו...

אני מכיר רק מקום שרואים בו את רצפת הר הבית, אם זה מספיק לך.

שיהיה לפחות זה. איך הולכים?

הנה זה ממש כאן. אם היינו נכנסים משער יפו, היינו הולכים ישר עד הסוף ומגיעים לפתח הר הבית. מכאן, נצא לכיוון שער שכם ומיד אחרי השמירה, עולים במדרגות ימינה, ובסוף המדרגות נסתובב שמאלה.

הסתפקתי למה ביאת משיח היא מעיקרי האמונה, עד שאחד שבאונס אינו יודע עליה הוא מין ואפיקורס.

באמת החתם סופר כותב בסוף חלק יו"ד סי' שנ"ו, שהוא לא יכול להאמין שביאת המשיח היא מעיקרי הדת, וגם אם היו גורמים החסאים שיגרש אותנו גירוש עולמי כמו את עשרת השבטים לר' עקיבא, עדיין אנחנו חייבים לקיים את כל התורה, אלא שאמת היא, שהבטיחנו בתורה שיגאלנו בסוף, יהיה מה שיהיה, אך אין זה יסוד ועיקר. אבל ודאי שאנחנו צריכים להבין את דעת הרמב"ם, ובפרט שהעולם נוקט שאין הלכה כהחתם סופר בזה נגד הרמב"ם.

אני מבין שהידיעה שיש תכלית לעולם והוא הולך ומתקן עד לגילוי מלכותו יתברך היא ענין חשוב, וודאי שהידיעה שניגאל מחזקת את הלבבות להחזיק בתורה ובמצוות, אבל קשה לומר שזה מן העיקרים.

אפשר לפרש בשני אופנים, שבעצם ענינם אחד. נתחיל כך - התורה לא ניתנה לי ולך, אלא לעם ישראל. ולו יצויר שהיתה נגזרת כליה על שונאיהם של ישראל - רח"ל - ותשאר אתה לבדך, אז אינך מחויב בשמירת תורה ומצוות, אלא כאברהם אבינו, שהיה אינו מצווה ועושה.

למה? הרי אם אני נשאר, אז לא נגמר העם, ואני הוא העם!

זה דבר פשוט, שאדם בודד לא יכול לקרוא לעצמו עם!

נניח, אבל גם אם גלינו, עדיין אנחנו עם.

איך אתה מגדיר עם?

עם זה עם! ואם יש לך הגדרה ברורה אשמח לשמוע.

ראשית כל, עם צריך להיות חי מעצמו, כלומר להתפרנס בתוך העם. והוא צריך לשלוט על עצמו ולהגן על עצמו, וכמובן שתהיה לו תרבות מעצמו, ושתהיה לו ארץ ואדמה. עם - יש בו חקלאים ורופאים, שרברבים ומדענים, סוחרים והוגים, חכמים ומשוררים, שרים ונזירים, מלך ושופטים, נגרים ושוטרים, חיילים וסופרים. איך אמרת - עם זה עם!

אתה רוצה להגיע למסקנה שבגלות אנחנו

לא עם, וממילא לדעתך לא חייבים עכשיו בשמירת תורה ומצוות, אלא כ"הציבי לך ציונים", כמו הרמב"ן הידוע.

נכון, אנחנו כעת לא עומדים בצורה של עם, אבל זה לא מדויק. יש מקום לומר, שכיון שהמצב שלנו בגלות הוא זמני והובטחנו על הגאולה, אז כבר עכשיו אנחנו עם. דרך משל - אדם ישן הוא לא שוטה, כי עוד רגע הוא יקום,

אבל אם הוא בתרדמת ואינו עומד לקום, הוא מוגדר כשוטה.

במי שאחזו (ב) מבואר, שישן הוא לא שוטה בגלל שבידינו להעירו.

ביחס לעם, מספיק שיהיה אפשרי ומובטח. ממילא, כדי להיות יהודי חייבים להאמין בביאת המשיח אבל צריך להוסיף משהו - הרמב"ם כותב בספר המצוות מ"ע קנ"ג, שהחדשים בזמנה"ז אינם מתקדשים ע"י הקידוש של ר' הלל, אלא בזה שבני ארץ ישראל מחזיקים בחשבוננו, זה המקדש את החדש. והוא כותב שם, שאם חלילה לא יהיו יהודים בא", חלילה לה' מעשות זאת, כי הוא הבטיח שלא יכלו ישראל, אז לא יועיל החשבון כלום! הרי שעם ישראל הוא היהודים שבארץ ישראל, ואלו שבחו"ל הם לא עיקר עם ישראל, אלא טפלים אלינו, ומכח זה הם שייכים לעם ישראל. ולפי"ז יותר מובן הרמב"ן של "הציבי לך", שאגב זה ספרי, וגם רש"י מביא אותו על המקום ב"והיה אם שמוע".

אני חושב, שאם הציבור היה יודע מזה לא היה אחד שהיה יכול לצאת מארץ ישראל אפילו לשניה. וגם אלו שבחו"ל היו עולים בהמוניהם... הלואי.

אבל ידוע, שבזמן רבינו סעדיה גאון הייתה מחלוקת בינו לבין גאון ארץ ישראל ר' אהרן בן מאיר על זמן ראש השנה, ולדעת הרמב"ם - מה שייך לחלוק על בני ארץ ישראל?

א. יתכן שאתה צודק, ורבינו סעדיה חלק על הרמב"ם וסבר כהרמב"ן בהשנות על סה"מ, שר' הלל הוא זה שקידש את כל החדשים ועיבר שנים עד שתקום סנהדרין שוב. אבל מ"מ הוא אינו חולק על עצם הענין ש"עם" נקראין רק יושבי הארץ. ב. יתכן שהוא עקר דבר מן התורה

לצורך, שלא ישתבש החשבון, שבי"ד עוקרין דבר מן התורה. ג. אולי היו בארץ ישראל כאלה שהלכו אחרי רס"ג, אבל בזה מסתבר שהולכים אחרי רוב בני ארץ ישראל.

עכשיו אני מבין למה בחידוש הסמיכה, שהרמב"ם מחדש שרוב החכמים יכולים לחדש את הסמיכה, הוא כותב שצריך את רוב חכמי ארץ ישראל ולא מתחשבים בחכמי חוץ לארץ. אבל מה המקור לחידוש כזה, שרק מי שבארץ ישראל חשוב עם ישראל?

הגמרא בהריות (א) לגבי פר העלם דבר של ציבור אומרת, שמתחשבים רק בבני ארץ ישראל, כלומר אם יש רק עשרה יהודים בארץ ישראל והם אכלו חלב על פי הוראת בי"ד שטעו, הם מביאים פר העלם דבר של ציבור, ואם לא הם אכלו, כי אם כל עם ישראל שבחוץ לארץ - אינם מביאים, שקהל ארץ ישראל איקרי קהל, וקהל חו"ל לא איקרי קהל.

אז אתה מחדש, שאני הוא המקדש את החדש, יחד עם כל בני ארץ ישראל, ומקיים מצות קידוש החדש. ואם מצוות צריכות כונה, אז עד היום הפסדתי את המצוה... עכ"פ אמרת, שיש לך עוד אופן לחיוב האמונה בביאת המשיח. מהו?

כשהקב"ה נתן לנו את התורה, הוא לא ציוה בה את כל באי עולם מצד שהוא בראם ומחויבים הם לקיים ציוויו, אלא נתנה לנו כי הוא אלקינו ואנחנו עמו ובאנו בברית עמו. ואם גלינו, הרי הופרה הברית, וכאשה שגרשה בעלה, שאין לה חיובים כלפיו. אלא שכיון שעתיד לגאלנו, אם כן אין זה גירושין והוא עדיין מלכנו אבינו רועינו דודינו.

אתה טוען את טענת הזקנים הרשעים שבאו לפני יחזקאל - "עבד שמכרו רבו וכו'" (פסלין ק"ה).

נכון, אלא שהם טעו, כי תבוא הגאולה כמו שהגמ' מביאה, שאמר להם אי זה ספר כריתות אמכם וגו', ותוך כדי דיבור אתך עולות בדעתו עוד שתי סיבות פשוטות לאמונת הגאולה.

מתאחר כבר. נלך קודם לשער הר הקודש.

נלך.

התחלנו ללכת, הנה הגענו. לא תארתי לעצמי שזה כל כך קרוב.

מהן המדרגות האלו שבתוך ההר?

הן המדרגות לרמה, שעליה היה בית חיינו בפסגת ההר.

הערבים נכנסים, יוצאים, משחקים בתוך ההר. "על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששם שועלים הלכו בו", ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואף על פי שהתחלת להחזירנו, עדיין אנחנו כל כך רחוקים ואין אנחנו יכולים לעלות... ההשתוקקות, הצער, הייחול נשאו אותי, נפלתי על פני ארצה והשתחוייתי לפני שער בית ה', "אלקים באו גוים בנחלתך... מה ידידות משכנותיך ה' צבקות נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל קל חיי... צמאה לך נפשי כמה לך בשרי...".

חזרנו לאחור.

זו הרגשה אחרת לגמרי לעמוד מול שער

פתוח מאשר לעמוד מול קיר אטום.

כל פעם שאני מגיע לכותל, אני עולה לכאן. רואים את מקום השראת שכינתו, רואים את הצער הנורא.

גם אני אתחיל לעשות כך בל"ג אב, עולה בדעתי, שכל הבעיה שיש עם הרפורמים שרוצים גם שליטה על רחבת הכותל היא בגלל שאנחנו מתיחסים לכותל כאילו הוא עצמו כביכול חפצא דקדושה. אם כל יהודי שהיה עולה היה יודע, חש ומרגיש, שהכותל הוא קיר שמאחוריו נמצא המקום שנבחר להקרבת קרבנות להשראת שכינתו ית', והיה עומד מאחוריו בגעגוע לזמן בו נעלה ונראה ונקריב, הרי שהרפורמים לא היו רוצים שום קשר עם מקום כזה, שהרי הם אינם רוצים להקריב קרבנות. להם יש כאן שייכות רק כל עוד הקיר בעצמו נחשב לאבנים קדושות וכיו"ב.

אם כבר הזכרת את הרפורמים, תראה את השגחת ה', שהשטח שהם קבלו אינו כלל מכותלי הר הבית: שהרי הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, ואילו הכותל המערבי כיום הוא 488 מטר בערך שהם כאלף אמה, משום שהורדוס הוסיף על הר הבית מן הצפון והדרום, ושטח הר הבית בדרום מתחיל בשער המוגרבים בתחילת דרום עזרת נשים [וכפי שהארץ להוכיח בזה הרב זלמן קורן שליט"א, עי' בדבריו ותורה נחת]. ואגב, גם מסגד הישמעאליים אל-אקצא ה' יסירה מהרה הוא בשטח הזה שמחוץ להר הבית, ואילו כיפת הסלע, שהיא מקום קדש הקדשים, אינה מקום סגידתם, אלא עשאוה לנו.

מענין מאד. עכ"פ, נחזור לדידך, אמרת שיש עוד סיבות.

כן, אחת שכיום אין אפשרות לקיים את התורה כולה, אלא חלק קטן ממנה, והתורה היא כמו גוף חי שיד ולב ממנו הם לא חלק, אלא כלום.

כלומר, שהיום הכל כ"הציבי לך ציונים".

נכון, הכל שב אל מקום אחד... והסיבה השניה היא שכיום אפילו המצוות שיש לנו מבחינות רבות אינן שייכות לזמנינו.

מה אתה מתכוון? הרי התורה היא נצחית!

ודאי, אבל קח את שמיטה. ניח שכל החקלאים בארץ שומרים שמיטה לפי הוראות מרן זללה"ה. האם זו אותה צורה כמו בזמן שכל העם חקלאי? אתה מטיל כאן את כל העול על אחוז קטן מהעם, ולרוב אין שום משמעות בשנה הזאת חוץ מזה שקשה להשיג ירקות ויש פח שמניחים בו את השמיטה, וכך גם תרו"מ שמוטלים רק על החקלאים. אבל בכלל, בזמן הזה, שאין רוב ישראל על אדמתם ואין סידור שבטים בנחלתם, שמיטה ותרו"מ דרבנן, אז ניקח לדוגמא את ספירת העומר, שמתחילה בתחילת קציר שעורים וסופרים את שבעה שבועות הקציר עד לחג הביכורים והבאת מנחה חדשה מקציר החיטים. אולי נדבר פעם על השייכות בין הספירה הזאת לספירה למתן תורה, אבל מכל מקום - הספירה הזאת אין לה שום שייכות אלינו. היא שייכת לעם חקלאי. וכן סוכות - בתורה כתוב שהוא חג האסיף, זמן האסיף משמח אותך; למען האמת, אני לא בטוח שבתקופה המודרנית שלנו האסיף נגמר בסוכות

ולא בתחילת אלול. אתה לוקח ארבעה מינים הגדלים על המים, אתה שמח בהם? וזה לא רק בעינינו ששקורים לחקלאות. הנה, יבום לא נוהג בזמנינו כי חוששים לאבא שאול, שאם הוא לא מיבם לשם מצוה כאילו פוגע בערוה, אבל לכאורה באמת הטעם של יבום שייך כאשר חיים בצורה שבטית, כמו שכתוב - "כי ישבו אחים יחדיו..." שאז יש משמעות לכך שהבן קם על שם האב. וכי בימינו יעלה על הדעת שהבן של המיבם יחשב בתחושה של הציבור כבן המת? אפילו כיבוד אב ואם - כשחיים בצורה שבטית, הכבוד לאב הוא כבוד לראש השבט. זה כבוד אחר לגמרי, זו צורה אחרת לגמרי...

אבל מה כל זה שייך למשיח? אתה חושב שהוא יחזיר אותנו לחיי איכרים ורועים?

אני לא יודע מה הוא יעשה, אבל ברור לי שהוא אמור לשייך את החיים שלנו לתורה ואת התורה לחיים! אמנם, ודאי שגם אנחנו מחויבים לנסות במה שביכולתנו במסגרת החיים שלנו לשייך את החיים ואת התורה זה לזה. אגב, נראה לי שהניתוק בין הטבע לאנושות אינה רק בעיה תורנית, אלא בעיקר בעיה אנושית. אבל לא, אין זמן עכשיו להאריך.

בלי נר, נשתדל למצוא זמן גם לזה. אבל לפי דבריך יוצא, שבזמן שלמה, דרך משל, לא היה ענין להאמין בביאת המשיח

למה שייאמינו? הרי היה להם את משיח בן דוד!

אבל בבית שני הם גם היו עם, ובכל זאת אין ספק שהם היו מחויבים לדעת מביאת המשיח, מלבד שלדברייך אין ענין במשיח, מספיק שהקב"ה בעצמו יגאלנו כדעת ר' הלל שאמר "אין משיח לישראל" ופירש"י "אלא הקב"ה בעצמו יגאלם", ואמר רב יוסף שרא ליה מריה להלל (סנהדרין 57: - ט"ז).

דבר ראשון, ברור שר' הלל לא היה אפיקורס, וא"כ למרות שזה חטא, כמו שאמר רב יוסף - "שרא ליה מריה להלל"...

אפשר להניח שרק אחרי שהרמב"ם פסק שאלו עיקרי האמונה זה נהיה אפיקורסות.

אם כך, מנין לרמב"ם שזה מן העיקרים? ודאי שמי שחושב כר' הלל אינו יוצא מן הכלל, אלא שראוי בכל זאת לדון מה ענין יש שתבוא הגאולה ע"י אדם מזרע בית דוד. ונראה שכל ענין הברית שעם ישראל הוא שותף לקב"ה, כביכול רעיתו, ואין השלמות שישא הוא ית' אותנו כאשר ישא האומן את היונק שזה בחינת אב שיש לכל יחיד מישראל. אך כלל האומה שעומדת כאשה - ראוי לו להשתתף ג"כ בבניית ביתם המשותף, כביכול, ולהשתתף בגאולת ישראל, וזה מענין התשובה שנשוב אנו אליו לארץ ישראל ונעמוד לפניו. וראוי שיהיה זה ע"י המלך שהוא כאבי האומה, מנהיגה ומנהלה. הנה, תראה את בר כוזבא, שר' עקיבא אמר עליו שהוא המשיח, שלמרות שר"ע טעה בפרט זה, מכל מקום ודאי שזו צורה שיכולה להראות כך, ביאת המשיח, לא רק כמו שכולם מקוים שיהיה מיד נסים ונפלאות. ואדרבה, זו הצורה הראויה יותר, ולפי"ז אפשר להבין יותר את הטעות של סאטמר והמזרחי. הם חושבים שהגאולה העתידה היא מעשה ה' לבד, לכן או

שאיך קדושה כמו המדינה, שהיא היא מדינת ה', או שכיון שודאי שאינה קדושה, אין לזה שייכות לגאולה, אלא אדרבה - זהו עומק הגלות. ואלו ואלו אינם מבינים, שזו היא הצורה שהשי"ת העמיד אותנו, כדי שנהיה אנחנו מעמידים עצמנו לפניו כעמו ונחלתו, וזה התפקיד שהטיל עלינו לבנות לו את מדינתו, ממלכת ה', מדינת התורה. וכשענין נשגב זה נמסר לידי אדם, הוא נראה כמו שהוא נראה, ואפשר אולי להוסיף, אם מותר, שאם ה' היה נותן לנו החרדים אל דברו את המדינה, היינו אולי חושבים שזו היא הגאולה ולא היינו מתאמצים ומשתדלים להעמיד אותה בשלמות הראויה בהתעלות והתקדמות תמידית, ולפיכך נתן את הממשלה ביד כאלו, שיהא ברור שאין זו התכלית, כדי שנדע שלנו הוא החיוב הנפלא והנורא להעמיד את כסא ה' וממלכתו. וכמוכן שהוא יעזרנו על דבר כבוד שמו. כרגע, זה מה שעלה בדעתי, אבל באמת צריך לחשוב יותר. מה אתה חושב?

אין לי שמץ של מושג. זה נושא מידי רציני בשביל לשלוף תשובה ברגע. אבל לא ענית על העיקר - מה הענין להאמין בביאת המשיח בבית שני?

בא נבדוק. אולי בגלל שרוב עם ישראל היה בחוץ לארץ בבית שני ואינם אומה? אבל אלה שבארץ הם האומה.

ודאי שהם עיקר האומה, אבל אנחנו רואים שלגבי מצוות כמו חלה, שצריך "ביאת כולכם", צריך לכל הפחות שיהיו רוב ישראל בארץ. ואם אתה שואל מצד הברית, הרי אי אפשר להגדיר מצב שאין בו נבואה, אין דיבור עם בן הברית, אין ארון וכו' - אי אפשר להגדיר מצב כזה כקיום הברית. אם מצד קיום כל המצוות, לא היו להם מצוות התלויות בארץ כמו יובל, וגם הם כבר היו בתקופה שרוח התורה לא התממשה אצלם בשלמות.

יש לך משהו מעשי לעשות?

דבר ראשון, עצם ידיעת הדברים חשובה מאד ומשפיעה מאליה על החיים. אבל אם אתה מחפש משהו בפועל להשתתף בגאולת ישראל בתור יחיד, מה שאני עושה זה להתפלל על זה, לצפות ואולי גם להתפלל בשערי הר בית ה'. וכמוכן, כדי להכניס את התורה לחיים, צריך ללמוד, תלמד על מנת לעשות. תלמד מקרא, שהוא יסוד הכל, משנה, שהיא ההלכות הבסיסיות שיש לכל אחד מישראל, לידע ולהכיר את צורת קיום התורה, ותלמוד, שאין לך מדה גדולה ממנו, והכל כחלק מעם, ותשתדל לאחד ביניהם, ותחשוב, ותחשוב. הרי אין ספק, שיראת ה', אהבתו והדבקות בו בזמן שהוא מאיר את פניו צורתם אחרת. בזמן שהוא מאיר את פניו אלינו ומחכה לנו שנתקרב אליו, נדבק בו ונעמוד לפניו, ודאי שהוא גם מסייע לדורשיו ומבקשי פניו יותר מבזמן הסתר פנים.

מה דעתך, יש טעם לחפש כאלו שחושבים כמותך, להתאגד ולעבוד יחד?

אין לי מושג.

אולי אני אנסה לבדוק אם שייך. יש לי רצון לעשות...

יישר כחך, תזכה לעלות ולהיראות.

אמן, וכן למר.

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא, שהקב"ה חישב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים ידע תדע... והיא שעמדה לאבותינו ולנו... שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם.

ניתן לפרש מאמר זה, שרצונו לומר שהקב"ה מחשב את הקץ בכל גלות וגלות, ולזה מביא ראיה ממה שמצאנו שחישב את הקץ בעת גאולת מצרים. אך אינו מביא ראיה לעצם הגאולה מגאולת מצרים, אלא לזה שהקב"ה משמר הבטחתו כ"כ עד שמחשב את הקץ שיהיה בדקדוק. ולפי"ז מזכיר הבטחת ברית בין הבתרים רק כדי להביא משם את עניין חישוב הקץ שהיה ביציאת מצרים, ומזה נלמד לכל הדורות, שתמיד מחשב את הקץ לפי מה שראוי לו, אף שאין בידינו הבטחה מפורשת כלפי כל צרה וצרה להגאל ממנה.

אך לפי"ז צריך לגרוס "שהקב"ה מחשב את הקץ" בלשון הווה, דהיינו שבכל גלות וגלות ובכל צרה וצרה מחשב להם את הקץ, כמו שמצינו ביציאת מצרים.

אמנם הגרסה הנפוצה לפנינו הינה "שהקב"ה חישב את הקץ", והיא גרסת האבודרהם, והיינו שמילים אלו מתייחסות כלפי זמן גאולת מצרים ולא כלפי כל גאולה שבכל דור ודור. ולפי"ז אינו מביא ראיה לחישוב הקיצין שבכל גלות וגלות, אלא לזה שגאולת מצרים היתה בקיום הבטחת ברית בין הבתרים, והיא היא ההבטחה שמדבר עליה באומרו "ברוך שומר הבטחתו לישראל".

כיצד עמדה ברית בין הבתרים להצילנו מיד כל הקמים עלינו

כיון שלפי ההבנה הפשוטה, מדרש זה מדבר על הברית המזוכרת קודם לכן, נמצא שהוא מדבר על ברית בין הבתרים, שעליה אמר למעלה "ברוך שומר הבטחתו...". ועל זה אומר "והיא שעמדה", היינו הברית הזאת היא שעמדה לאבותינו ולנו להצילנו מיד הקמים עלינו.

רבים התקשו בהבנת המדרש הזה כפשוטו והוצרכו לדחוק עצמם בדרכי דרש ורמז, שהרי הדברים סתומים כיצד תהיה הבטחה זו של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" שנאמרה בברית בין הבתרים, סיבה לגאולתם והצלתם של ישראל בכל דור ודור. ואף באותה דוגמא עצמה שהביא בעל המדרש באומרו "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי...". הרי לכאורה אין לה שייכות להבטחה הזאת של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" ולברית בין הבתרים.

הבטחת הארץ היא בטחונם של ישראל בכל הדורות

אמנם העניין המבואר הוא, כי הבטחת ברית בין הבתרים אינה הבטחה על יציאת מצרים, כי אם הבטחה על נתינת הארץ לישראל, שהרי

ההבטחה הזאת היא תשובה לשאלת "במה אדע כי אירשנה", ולפיכך מובן, שכיון שהבטיח שומר ההבטחה את הבטחתו לישראל וכתר ברית עם אבותינו לתת לנו את הארץ לאחוזת עולם, על-כן מחויב המציאות הוא שיתקיימו ישראל כדי שתוכל הבטחת הארץ להתקיים, וכמו שאמר השי"ת למשה בשעת גאולתם ממצרים - "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ

כנען... (ספרי ו', ד). נמצא מעתה, כי סוד קיומם של ישראל בכלל מתלא תלי בזכותם על הארץ.

והנה עמדנו בגליונות הקודמים על כך שהבטחת הארץ היא הגורם והסיבה ליציאת מצרים, כדבר ה' - "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען", אך כאן במדרש זה אנו מוצאים שהבטחה זו היא הסיבה להצלתם של ישראל מכל פורעניות המתרגשות ובאות עליהם גם במהלך כל הדורות. נמצא, שלא זו בלבד שארץ ישראל מהווה את עולם השכר שבתורה, כשבכל מצוותיה של תורה חוזר עניינה כפסגת השכר והעונש, אלא זכותם של ישראל בארץ היא גם הסיבה להצלתם מיד מבקשי נפשם בכל הדורות.

גזירות הכיליון הגדולות היו בשלבי ירושת הארץ

וכשתסתכל עוד בדבר תראה, כי בכל מקום שהיתה גזירה להשמיד להרוג ולאבד על ישראל, תכף לאחריה באו לירש את הארץ במידת מה. החל באברהם שניצול מאור כשדים לתת לו את ארץ כנען, ואחרי יעקב שבדרכו אל הארץ ביקש לבן הארמי לעקור את הכל, ואח"כ ביציאת מצרים לתת להם את ארץ כנען בירושה ראשונה, לאחר ניסיון ההשמדה של פרעה.

גם בגלות בכל אנו מוצאים כי מיד אחר ניסיון ההשמדה ע"י המן הייתה שיבת ציון וירושה שניה ע"י נחמיה. ובניסיון ההשמדה האחרון כשעמדו עלינו הגרועים והאכזריים שבאומות

העולם ה"ה בני האומה הגרמנית המרושעת ימח שמש, לכלותנו ולהשמידנו, כאשר מיד לאחמ"כ גברו רחמיו ית"ש לבטל גזירת מדרסן ומרפסן של ישראל תחת יד האומות, ובטלה גזירת שעבוד מלכויות עם הפסקת שלטון הבריטים על ארץ ישראל, והאפשרות לכל איש ישראל להתיישב בה.

הגזירות הנ"ל באו אחר שפקד ה' את עמו והתחילו לשוב לארץ

נקודה ראויה לציון היא כי גזירות ההשמדה הגדולות הללו באו תמיד לאחר שהתחילו לשוב ישראל בארץ, כי הנה בעת שהתחילו אבותינו להתישב בארץ כדי שתהיה מוחזקת לבניהם, פתח לבן הארמי בניסיון לעקור את הכל. וכשפקד ה' את עמו ובא עזרא והעמיד לשוב קטן בארץ ישראל ברשות כורש שהתיר לעלות לארץ, מיד לאחריה בא המן בניסיון ההשמדה. וכן כשבאו עלינו בטבח ועינויי מוות נוראים מיד האומה הגרמנית הארורה, היה זה מיד לאחר חידוש והרחבת היישוב בארץ והעמדת המושבות, כשהאומה השולטת התחייבה להקמת בית לאומי לבני ישראל בארץ ישראל.

[אגב, יש לציין עוד, שכל ניסיונות ההשמדה של כלל ישראל נעשו בזמן שהיו ישראל בגדולתם וקירבתם אצל מבקשי נפשם. יעקב חתנו של לבן, יוסף מלך במצרים, אסתר אשת אחשוורוש, ובקושי גלותנו האחרונה ביד העם הגרמני הארור, היו ישראל שביניהם קרובים לאומה הרשעה עד שרבים מהם חשו חלק כחלק עמהם, ואך כעשר שנים לפני עליית הצורך לשלטון כיהן שם שר חוץ יהודי].

ארץ ישראל נקנית בייסורים

נמצא, כי ארץ ישראל - מלבד שהיא מהוה את היסוד והשורש לגאולה - מהוה היא גם את היסוד והשורש לגלות, כי כאומרו "ואתן לעשו את הר שעיר ויעקב ובניו ירדו מצרימה" וכאשר הראנו לדעת כי בכל ירושה חדשה של ארץ ישראל קדם לה קושי השעבוד באופן היותר קשה ממה שקדם לו, עד גזירת להשמיד להרוג ולאבד.

ומן המכה עצמה מעלה רטיה, כי ארץ ישראל שהיא סיבת הגלות היא גם סיבת הגאולה.

ורע ומר כי כמה מכשרים שבישראל, שנשתתפו עמהם בקבלת ייסוריה בכל שנות ראינו רעה, לא נטלו לעצמם משכרה, כאשר עלה הרצון לפני ממ"ה ליתן לישראל את האפשרות לרשת את ארצם נחלת ה', וזנחוה אחרי גוים בהיוותרם בארץ מטומאה בין האומות.

ונזכה ונחיה ונראה ונירש ירושה שלישית בתיקון שלם בב"א.

בזמן הזה, ולא כפי שהבין בעל "מגילת אסתר" על סה"מ, אשר כבר נדחתה שיטתו ע"י פאת השולחן (סימן 6) ס"ק י"ז, האבני נזר (י"ד ט"ז, ספ"ד ד') והמהרי"ל דיסקין עה"ת, פרי בהר עמוד נ"ה - נ"ו ועוד רבים

הערה מעמוד קודם: מכך שהרמב"ם פסק הלכה זו בסתם ולא התנה אותה בזמן שבית המקדש קיים כדרכו בכל מצוה שאינה נוהגת אלא אז, אנו רואים כי סבר שמצות כיבוש ארץ-ישראל נוהגת גם

אשרינו שזכינו, שיש לנו כיום ציבור גדול שיושב ושוקד על תורתנו הקדושה יומם ולילה מתוך הקרבה עצומה של תענוגים ופרנסה, ופעמים שממש במסירות נפש. ומקיימים בעצמם מה שכתוב במשנה באבות "פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא", ברוך ה'.

וכיון שכן, אמרתי אחכמה להבין מה גדול מעלת עסק התורה הקדושה שציווה הקב"ה את יהושע "לא ימוש ספר התורה הזה מפריך והגית בו יומם ולילה" וגו', ובפרשת שמע הרבה הכתוב מאוד בציווי עסק התורה בהפלגה עצומה שלא מצויה בדברים אחרים - "והיו הדברים האלה ושננתם לבניך ודברתם בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכרך ובקומך" וגו', ודי בפסוק זה כדי להבין שהבורא ית' מצויו להיות "משוגעים לדבר אחד", והוא עסק התורה הקדושה.

ודבר זה צריך הבנה, מהו עסק התורה שהפליגה התורה בו כ"כ, שהרי וודאי הוא, שרצון ה' המצווה אותנו במצווה זו, הוא שנבין מה ענינה ומה התכלית שלשמה ציוונו בה, לא בדרישת "טעמא דקרא" אלא בהבנת גדר המצווה [וכן בכל מצוות התורה, וודאי שצריך להבין מה עניינה או לפחות להעמיד את גדרם כראוי. ונרחיב בענין זה בהמשך]. וע"י שנעמיד את הגדרת המצווה, נוכל להבין מהו ה"לשמה" שלה, שהפירוש של "לשמה" הוא "לשם מה שהיא נועדה להיות". ואחר שנבין מדוע הקב"ה רוצה שנעסוק בתורה ומדוע הוא כתב אותה והורידה לנו בהר חורב, נוכל לעסוק בה לשמה ולדעת רצון הבורא בשלמות.

והנה עניין עסק התורה מפורש בתנ"ך לראשונה בפסוק ביהושע שהובא לעיל, ושם מצווה הקב"ה את יהושע לפני כניסתו לארץ ישראל - "רק חזק ואמץ מאוד לשמור לעשות ככל התורה... לא ימוש ספר התורה הזה מפריך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל", דהיינו שעניין עסק התורה נועד על-מנת לקיים מצוותיה ולשמור את כל הכתוב בה, וכן ענין התורה עצמה הוא בוודאי קיום המצוות הכתובות בה, וזה לשון "תורה", מלשון "הוראה", הרי שתורה "לשמה" משמעו ללומדה על-מנת לקיימה.

וישנם הטועים לחשוב, כי "תורה לשמה" פרושו לשם עצם העסק בתורה בלבד ולא על-מנת לקיים את מצותיה, אלא זהו ענין עצמי, "ללמוד בשביל ללמוד", ואומנם מי שעוסק בתורה כדי לקיים את צויו ה' לעסוק בה יומם ולילה אפשר שנחשב לו כמצווה לשמה, ובכל המצוות כשמקיימן מפני שכן ציווהו ה' נחשב למקיים מצוות לשמן. אמנם, כפי שאמרנו לעיל, אין בכך "לשמה" בצורה שלמה, שהרי אם אדם בחג הסוכות יושב בסוכה מפני שכן צוהו ה', נחשב הדבר "לשמה" בזה שעשה את הציווי מפני ה' שמצווהו, אבל אם עושה כן מתוך הבנה מה הקב"ה רצה במצווה זו, והוא זוכר "כי בסוכות הושבתי את בני...", וודאי שה"לשמה" שלו במעמד גבוה הרבה יותר מאשר "לשמה" של ציווי בלא הבנת כוונת המצווה [ויש צד שצריך דווקא לשם צל, ואם עשה סוכה בלי לדעת שמבנה זה ענינו צל, לא

קיים מצוות סוכה, דהיינו שאפילו אם אדם עשה "לשמה", הוא יכול שלא לקיים את המצווה מפני שלא הבין ענינה כראוי]. כן הם פני הדברים כאן, שהקב"ה ציוונו לעסוק בתורה הקדושה "למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו", ויכול אדם לקיים ציווי זה מבלי להבין, ואז אולי יצא ידי חובת "לשמה", אך לא יהיה בכך קיום תכליתה האמיתית של המצווה, ולעומת זאת יכול להבין

מה ה' שואל ממנו בציווי זה שציווהו, שזהו רצון ה' כשצונו על הלימוד.

וחלילה לטעות ולחשוב, שא"כ די לו לאדם שיעיין בקיצורי ההלכות עד שיידע את המעשה אשר יעשה, ואין ענין בעצם העסק בתורה, אלא רק דברים הנוגעים למעשה. צריך ללמוד בעומק העיון כדי שידע מה לעשות, שהרי אם לא יעיין היטב לא יגיע אל ידיעת ההלכה על בוריה, ויכול לטעות במעשי המצוות טעויות קשות, והדברים ידועים וברורים לכל מי שיד ורגל לו בלימוד הבבלי בעיון, ועוד - שהציווי על עסק התורה מלמד שיש ענין גדול בעצם הלימוד, ואם היה כל הענין רק כדי לעשות, אז לא צריך ציווי ע"ז, כי וודאי שלא ידע מה לעשות אם לא ילמד מה שצריך לזה, ולא יהיה בכך אלא משום "הכשר מצווה", אלא הצורה הנכונה היא שצורת העסק צריכה להיות "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא". והרי גם העוסק בקודשים וטהרות מקיים מצוות ת"ת, ולא עוד אלא שגם העוסק בנ"ך וודאי מקיים מצווה זו, אלא שצריך שהכל יהיה ע"מ לקיים כשיבוא לידו. וכן חשוב בנ"ך שישים אל ליבו תוכחת הנביאים להתחזק מזה למעשה ובנבואות הנחמה ישים ליבו לצפות וליחל לקיומן, וכן על זו הדרך.

ולדברים אלו ישנה נפקא מינה לא רק בכוונת הלומד, כי אם גם בצורת הלימוד, שלא יבדה סברות מכריסו בלא תשומת לב, אלא ידע שכל דבר שאומר יהיה מאומת אצלו עד שהיה מוכן לעשות לפיה את המעשה אם יתברר שסברת אמת היא זו, ועוד שלא יעסוק בפלפולים ריקים שכל ענינם תענוג החכמה של חכמת התורה בלא שום התיחסות לזה שתורת ה' היא, והעושה כן לומד לשם הנאתו מחכמתה, כבר כתב עליו הרמח"ל בדרך ה' ע"ג ד' פ"ק ב' - "הגיונו כקורא באיגרת, אלא ישים

על ליבו שבמצוות ה' הוא עוסק וע"י זה יזכה בעצם העסק לקרבה עצומה להשי"ת", ועיי"ש שהרמח"ל האריך בהפלגה עצומה במעלת הקרבה הזו בעסק התורה "מעין מציאותו ית" ו עוד מעלות גדולות.

אחר שבררנו, שענין עסק התורה הוא להוריד הדברים למעשה, מוכן מדוע מעלתה עצומה כ"כ עד כדי שאמרנו חז"ל בפסיקתא שנברא העולם בשביל התורה שנקראת ראשית [ובשביל ישראל שנקראו ראשית], שהרי כל העולם נברא בעבור להיטיב, שזו כוונת הבורא בבראו את העולם, והטוב הוא הקרבה אליו "שרק זהו הטוב, וכל אשר יחשבהו בנ"א לטוב אינו אלא הבל ושוא נתעה" (מס"פ פ"ב), והקרבה אליו נעשית ע"י חיבור שמים וארץ, וזהו כל עבודת האדם בעולמו - חיבור השמים והארץ, ודבר זה מתקיים ע"י שהאדם מתנהג בארץ התנהגות המקרבת אותו לה' ומשתמש בארץ לרצון ה' [ולא בורח ממנה כמו שטעו רבים מאומות העולם ולצערנו חלק מעמנו], וא"א לאדם לדעת מהו רצון ה' שהוא יעשה אלא ע"י התורה הקדושה שהיא מורידה את "השמים" לתוך "הארץ", ולכן יש מעלה בעסק התורה הרבה יותר משאר מצוות, שאז הוא עוסק ממש ברצון האלוקי ופועל להבינו ולהורידו לארץ ולקיימו בפועל, וזהו ממש חיבור שמים וארץ, שזו תכלית הבריאה וזה כל ענינם של ישראל להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש" וזה כל ענין המצוות. ואחר שזכינו להבין שכוונת הבריאה היא חיבור שמים וארץ, "על זה היה דוה ליבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששם שועלים הלכו בו" (פס"ב פ"ב), שהר ציון זה המקום אשר בו בחר ה' לעשותו מקום חיבור שמים וארץ, ולכן "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיה ב', ג), והוא המקום שבו חלה כל תכלית הבריאה (הסוד והמלאכה והשגל), ושם בחר להשרות שכינתו בפועל ממש. ועכשיו בעוונותינו ובעוונות אבותינו "באו גויים בנחלתך טמאו היכל קדשך" (פס"ב ע"ג, ב), ואם במקום זה המצב הוא מצב של "שפחה כי תירש גבירתה" (מש"ל ב', כ"ג) והישמעאלים הארורים שלחו טלפיהם אל מקום שכינת עוזנו וברוב חוצפתם טוענים בעלות על מקום זה, ובעוונותינו השכינה לא חוזרת לשם ולא רואים שם את חיבור השמים והארץ של הקב"ה וכנסת ישראל, משמעו של דבר הינו שאנחנו חייבים להתחזק ולחבר שמים וארץ בעסקנו בתורה ובמצוות, ולהוריד את הרצון האלוקי למעשה ממש. ואל לנו לנתק את חיינו הפשוטים והארציים מרצון ה', להשאיר את המצוות מנותקות מהחיים ולקיימן בנפרד מחיינו [כעין "חלות דין"], אלא מחובתנו לחבר בין "בית המדרש" ל"חדר אוכל", ולהשתמש בעוה"ז למטרה שלשמה הוא נברא. ולא נותר אלא לסיים ביחול שזוכה לקיים את דברי חז"ל בסנהדרין צ"ט: - "אמר רבי אלכסנדר: כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר או יחזק במעזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. רב אמר: כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה, שנאמר ואשם דברי בפך ובצל ידי כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ (אמר ריש לקיש) [רבי יוחנן אמר]: אף מגין על כל העולם כולו, שנאמר ובצל ידי כסיתך, ולוי אמר: אף מקרב את הגאולה, שנאמר ולאמר לציון עמי אתה". ■

כדי להבין את ענינה של ארץ ישראל ומעלתה, חשוב ללמוד את התנ"ך. וחשוב בפרט ללמוד שלא מתוך מטרה לחפש פירושים ורעיונות צדדיים, אלא ללמוד את המקרא כפי שהוא ולראות מה המסר המרכזי שלו, שע"י לימוד המקרא באופן זה, מקבלים את התמונה והערכים של היהדות, ובתוך זה מקבלים תמונה שלמה על הערך של א"י.

ואם ישאל השואל, מדוע עבור כך צריך דווקא את התנ"ך? הרי דברי חז"ל גם הם מלמדים אותנו בכל נושא ושטח בחיים. וכן בענין א"י, דבריהם מלאים במעלת א"י, גם בהלכה וגם באגדה יש דברים מופלאים ויוצאי דופן על מעלת א"י. ואם כן לשם מה צריך את התנ"ך, ומדוע אי אפשר להוציא זאת מחז"ל?

שתי תשובות בדבר. תשובה אחת הינה כללית, שבאופן כללי, כאשר בוחנים דבר מהיסוד ומהמקור שלו, רואים תמונה ברורה יותר, ואח"כ מגיעים גם לקומה השניה והשלישית. אך יש כאן, כאמור, נקודה נוספת, והיא שאנשים מתקשים להוציא משקל של ערכים מחז"ל, כי ההרגשה היא שעל כל מצוה ומצוה חז"ל מפליגים בשבחה, וחז"ל פעמים רבות מתיחסים לפרטים או לאבחנה מסוימת. לדוגמא, חז"ל אומרים "שקולה מצות ציצית כנגד כל התורה", אז אפשר לקחת את מצות ציצית ולעשות ממנה עיקר גדול ולעורר עליה. וודאי שבאמת מצות ציצית חשובה מאוד, אלא שצריך לדעת לא לצאת מפרופורציה. אולם לאמיתו של דבר, חז"ל הם בבחינת "תנא אקרא קאי", הגמרא יוצאת מנקודת הנחה שיודעים את המקרא, והם בונים שלב נוסף. הם באים לומר בכל מצוה ומצוה אבחנה מסוימת. ולכן פעמים שקשה לקבל מדברי חז"ל כשהם לבדם משקל רחב של דבר, איך אנו שמים את המצוות, מה יותר ומה פחות ביחס למרכז. אפשר להמשיל זאת ולומר שחז"ל לוקחים מצוה וכביכול מסתכלים עליה דרך זכוכית מגדלת, ואכן זה נכון שצריך להסתכל על המצוות דרך זכוכית מגדלת, וזאת על-מנת לרדת לעומקה של כל מצוה ומצוה, אלא שלפני כן צריך לדעת את הרובד הפשוט של הדבר, ולראות כיצד התורה בנויה, לפני שרואים מה מיוחד בכל מצוה. צורת הסתכלות זו קיימת דווקא בתנ"ך, שהתנ"ך אינו מסתכל דרך זכוכית מגדלת, ולכן לא יהיה כתוב שם ששקולה מצוה ציצית כנגד כל התורה, שכן היחס של המקרא הוא המשקל הבסיסי וההתחלתי של הדברים, לפני שבאים להעמיק בכל דבר ודבר.

מה שאמרנו עד כה הינו יסוד כללי ששייך לכל דבר, ודווקא בענין א"י זה שייך פחות, כי חז"ל מפליגים בענינה של א"י באופן מיוחד. אולם בכל זאת אנשים מתקשים, כי הם מרגישים שלכל מצוה ניתן למצוא מאמרי חז"ל ומדרשים, ולכן קשה להם להוציא מזה מסקנות ברורות, אבל כאשר רואים את המקרא, מתקבל משקל יותר ברור. נביא דוגמא נוספת להמחיש את הענין. בכל התנ"ך, מבואר של"צדקה ומשפט" ישנה מעלה גדולה יותר מדברים אחרים, והנביאים מדברים על כך רבות. והנה בגמ' בברכות (3) אמרו "גדולה תענית יותר מהצדקה, שתענית בגופו וצדקה בממונו". ולכל

מי שלומד תנ"ך המאמר הזה קשה, שהרי צדקה היא מעלה גדולה, ואדרבא במקרא מבואר שה' אומר שאינו צריך את התענית, רק שיעשו צדקה ומשפט. וודאי שחז"ל לא באים לסתור זאת, הם רק באים לומר אבחנה מסוימת, שזה בגופו וזה בממונו, ואדרבה - הם באים לומר לך, שהרי אתה יודע שמעלתה של הצדקה גדולה משל התענית, ומכל מקום דע, שקיימת גם

אבחנה, ולפיה התענית מעולה מהצדקה.

ומשום כך אנו מוצאים בדברי חז"ל עצמם פעמים כך ופעמים כך, שכן הם כביכול מסתכלים דרך זכוכית מגדלת, כפי שבארנו, והם מבטאים את המעלות של כל דבר ודבר כאשר הם מתמקדים בו. אולם במקרא רואים את מבנה הערכים בצורה ברורה, כמוכּן כשזה נלמד בצורה נכונה ובצמוד לפירושי חכמים, ואז אפשר לבנות הלאה. וכשרואים בחז"ל שמפליגים בשבח מצוה זו או מצוה אחרת, מבינים שיש כאן אבחנה מסוימת, ואין מבוכה, כאשר פעם חז"ל אומרים שציצית שקולה כנגד כל המצוות, ופעמים מצוה אחרת.

הרמב"ם מדבר בתשובה לר' עובדיה הגר (אגרות הרמב"ם מהדורם שלת מלק 6 עמ' 171) על מקומות בהם קיימת לכאורה סתירה בין התורה לחז"ל, ואפילו בין תורה לנביאים, וכך לשונו - "אלא כך ראוי למי שהוא מבין ולבו נכון לטול דרך האמת, לשיים ענין זה המפורש בתורה עיקר יסוד שלא יהרוס, בנין ויתר התקועה אשר לא תמוט, וכשימצא פסוק מדברי הנביאים או דבר מדברי רז"ל חולק על עיקר זה וסותר ענין זה, ידרוש ויבקש בעין לבו עד שיבין דברי הנביא או החכם, אם יצאו דבריהם מכוונים בענין המפורש בתורה הרי מוטב, ואם לאו יאמר דברי הנביא הזה או דברי חכם זה אינו יודע אותם, ודברים שבגו הם ואינם על פשוטיהם".

ארץ ישראל

כל האמור עד עכשיו נוגע לכל נושא, ואדרבא, בענין ארץ ישראל זה נוגע פחות, וכפי שכבר הוזכר. אמנם, כשבאים לדבר על ענין ארץ ישראל, ישנה חשיבות מיוחדת ללימוד

החומש, שכמו שאדם שרוצה לדעת הלכות שבת צריך ללמוד מסכת שבת, ואם ילמד מסכת אחרת יתכן שימצא כמה דברים שעוסקים בענין שבת, אבל עדיין חסר לו הספר העיקרי, כך כשמדברים על ארץ ישראל, אפשר כמעט לקרוא לחומש "ספר א"י", ששם הוא עיקר הנושא. ואף כי יוכל למצוא בחז"ל במקומות שונים שהם מדברים על ענין ארץ ישראל, מכל מקום בלא החומש חסר לו הספר העיקרי.

התורה מהווה סיפור אחד ארוך, שמתחיל ב"בראשית" ונגמר ב"לעני כל ישראל". ובכל סיפור, אפשר לקחת כל חלק וחלק מהסיפור וללמוד ממנו מסר כזה ומסר אחר, אולם אין זה המסר המרכזי של הסיפור. המסר המרכזי של הסיפור חייב להיות מסר שמתחיל בתחילת הסיפור והולך עד סופו, אבל אי אפשר לומר שרוצים לומר לנו כמה מסרים על אברהם אבינו בנפרד ועל יצחק בנפרד ושזוהי תכלית החומש. ודאי, ישנם גם מסרים פרטיים חשובים מאוד שנלמדים מהסיפור, אבל המסר המרכזי חייב להיות מסר שמקיף את כל התורה (מה שאין כן במשנה, לדוגמא, שאינה סיפור אלא קובץ הוראת מצוות, שם יש סעיפים רבים, אולם אין זה מהלך אחד ארוך שמתחיל בתחילת המסכת ונגמר בסופו, אלא רצף של פרטי דינים). ומצוות התורה באות כחלק מהסיפור של התורה, שמספר מה ה' ציווה לעם ישראל. (במה שנקטנו לשון "סיפור" אין כוונתנו דווקא לסיפור במוכּן הפשוט של המילה, אלא ר"ל שמדובר ברצף אחד מתחילתו ועד סופו).

התורה מתחילה בפסוק הראשון - "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" - ומכאן ואילך עוסקים בנעשה על הארץ, ולא כל-כך עוסקים בנעשה על השמים, וכמו שהפסוק ממשיך - "והארץ היתה תהו ובהו". וכך כבר מתחילת התורה אנו מוצאים עסק מסביב ל"ארץ". במשך כל ששת הימים מתקנים את הארץ, וגם ביום השני והרביעי כשמתקנים את השמים זה נעשה בעבור הארץ, ביום השני כדי שהמים העליונים לא יהיו מעורבים במים התחתונים, וביום הרביעי נוצרים המאורות כדי להאיר על הארץ. יוצא, א"כ, שבמשך ששת ימים תקן ה' את הארץ, ואחר כל תיקון ותיקון כתוב "וירא כי טוב", וכשנגמר הכל, כתוב "והנה טוב מאוד", ורואים מכאן שה' רוצה שיהיה טוב. אלא שלא כל הארץ טובה באותה מדה, יש חלק בארץ שהוא יותר טוב, וזה גן עדן, והיא התכלית, ושם כתוב "כל עץ טוב למאכל", שם מתבטא ה' כי טוב" של הארץ. אחר זאת האדם חטא וגורש מגן עדן, ועל-ידי כך נוצר קלקול בתוכנית של בריאת העולם, ונוצר צורך לתקן אותו.

בפרשת לך לך מתחיל סדר התיקון, והדבר הראשון שה' אומר לאברהם אבינו הינו "אל הארץ אשר אראך". ה' מייעד ארץ אחרת במקום גן עדן, והיא "ארץ כנען", ועכשיו זהו הטוב, ולכן בכל מקום היא מכונה "הארץ הטובה". [ומבריאת העולם ועד כאן לא מצינו שה' "יוזם" משהו, שהרי המבול ומעשה מגדל בבל בדור הפלגה אינם אלא "תגובה" שלו למעשי בני אדם, בעוד שכאן ה' "יוזם" כדי להמשיך את התוכנית ה"טובה" מבריאת העולם]. ומכאן ואילך הכל סובב סביב הארץ הזאת, וה' אומר

גלויות, שווים בגימטריה שלהם ועולים למספר 643 שהוא אף הגימטריה של "עדות ביהוסף" (פסלים פ, 1).¹²

ב. ביעור העמלקות וביעור רוח הטומאה משערי ירושלים

תפקיד זה קושר את מקובלי ירושלים למקום הנקרא "פיתחא דקרתא". במקום זה היו מתכנסים המקובלים בירושלים ומתפללים הן לביעור רוח הטומאה והן לשלומן ולהצלחתן של משיח בן יוסף.

על השאלה היכן יושב המשיח עונה הגמרא "אפיתחא דקרתא".¹³ בזהר נאמר שמקומו של משיח בן דוד הוא בתוך העיר ירושלים ומקומו של משיח בן יוסף הוא מחוצה לה: "לאה תחדי בהדי משיח בריה דדוד דנפיק מנה לגו, רחל תחדי בהדי משיח בריה דיוסף דנפיק מנה לבר מירושלים".¹⁴ ועל עניין זה חוזר הגר"א בחיבורו "יהל אור" והוא מבהיר: "לגו, ר"ל דכן משיח ב"ד בר' [א] דלאה יהיה בנו ירושלים".¹⁵

מקובלים ירושלים מצאו שהמקום הראוי לתפילה נגד שרו של עשו הוא בפתחא דקרתא שמצוי בקו הביניים בין חומות ירושלים לשעריה. המקום זוהר ונערכו בו תפילות, כולל בדורנו.

אחת הפסקאות בספר ברית אבות מתארת את חמשת היקפי ירושלים שעל פיהם אפשר להגיע אל פתחא דקרתא:

יבקשו יו"ח ומצאוה כונת חכמים.

בתוך חמשת הקפי שטחיה ירושלם.

וחשוב דלקמן אטב"ח ומלויים:

"סבו ציון" על "פרזות ירושלם".

"ספרו מגדליה" בהם "שערי ירושלם"

"שיתו לב לחילה" על "חומת ירושלם"

"פסגו ארמנותיה" תוך "לב ירושלם",

"דור אחרון" מול "היכלא דירושלם".

ראה שם תוספ[ן]ת "טפף גינאות",

מכאן, שהכל שוים הם בנחלאות.¹⁶

המקורות לפסקה זו הם שניים. האחד מזמור מח בתהלים המושר בפי בני קרח שמהללים ומשבחים את ציון וירושלים. הביטוי "הקיפיה" רומז לכך שיש חמישה היקפים לירושלים: "הקיפיה-ה". הצמדים הרומזים להיקפים הם: "סבו ציון" "ספרו מגדליה" "שיתו לב לחילה" "פסגו ארמנותיה" "דור אחרון". המקור השני הוא השמות שהיקפי ירושלים מוכתרים בהם: "פרזות ירושלים" "שערי ירושלים" "חומות ירושלים" "לב ירושלים" "היכלא דירושלים". השמות האלה לקוחים מספרות הח"ן ומזוהים

משיח בן יוסף. הדברים נלמדו גם בדרך היקש מדברי הגר"א: "וכשאין לומדים בזאת החכמה הוא מתאחר".⁹ וכן בפירושו לשיר השירים לפסוקים: "גן נעול מעין חתום" ו"פתחי לי אחותי רעיתי".¹⁰ וכתב הגר"א: "והכוונה גן נעול קאי על הסוד".¹¹ כלומר, הקב"ה מבקש לפתוח את הגן הנעול לקראת הגאולה. ולפיכך גם העלו

שהגר"א היה נהורא דמשיח בן יוסף.

למשיח בן יוסף נועדו, תפקידים מוגדרים. התפקיד המרכזי הוא קיבוץ גלויות שכולל את בניין ירושלים וקיום מצוות התלויות בארץ. תפקיד נוסף הוא גילוי רזי תורה. וכל אלה יסייעו במילוי המשימה של ביעור רוח הטומאה משערי ירושלים.

א. קיבוץ גלויות ובניין ירושלים

כבר הזכרנו את רמזי קול התור לפי פרק כד בתהלים: "מיי יעלה ביהר ה", העליה לציון היא קיבוץ גלויות; "מיי יקום במקום קדשו", קימה היינו בניה, והוא בניין ירושלים; "ישא ברכה מאת ה'", דבר הנושא ברכה הוא הנטיעה. רמז לכך שכל התפקידים הללו נועדו למשיח בן יוסף מצוי בראשי התיבות של הפסוקים האלו - "מב"י" שהן גם ראשי התיבות של "משיח בן יוסף". בפסוקים אלה מצויות: עליה, קימה, ברכה, שהן ראשי תיבות "עקב", לומר לך שהדברים הללו נעשים בעקבתא דמשיחא

עניין קיבוץ גלויות מתמקד גם בפסוק "שבי אל עריך" (וימי' ג, 5). עניין בניין ירושלים מתמקד בפסוק "בנה ירושלם" (פסלים קמו, 5). והנטיעה נלמדת מהפסוק "כי עת לחננה" (פסלים ק, 7). חנינה זוהי נטיעה לפי הנאמר "ואת עפרה יחננו" (פסלים ק, 10). שלושת הביטויים הנזכרים, המייצגים כאמור את שלושת הענפים של קיבוץ

בפרק הראשון הובאו עקרונות תנועת חזון ציון. העקרונות הללו משקפים את רעיונות הגאולה מבית מדרשו של הגר"א. אמנם נשמעת לעתים טענה שהגר"א לא עודד את תלמידיו לעלות לארץ, אך דומה שהטענה אינה עומדת בפני מספר ראיות. הראשונה שבהן היא, שרבים מתלמידי הגר"א עלו לארץ הקודש. כמו כן מתחזקות כיום הראיות שהגר"א עצמו ביקש לעלות. חיבורים רבים של תלמידי הגר"א תומכים בעובדה שהגר"א זרז את תלמידיו לעלות. להלן נבחן את הדברים ביחס למסורות של פירושי הגר"א.

אחד הרעיונות המרכזיים בחזון הגאולה של הגר"א הוא הדין על משיח בן יוסף ותפקידיו בדור האתחלתא. יש לפי שיטת הגר"א שלושה גוונים של משיח בן יוסף. האחד הוא משיח בן יוסף העליון, שהוא מטטרון שר הפנים והוא מזיהרא עילאה. השני הוא משיח בן יוסף תחתון הוא אחד בכל דור בבחינת צדיק יסוד עולם, והשלישי הוא משיח בן יוסף ששרוי בכל אחד מישראל בהתאם לפועלו לקירוב הגאולה.

משיח בן יוסף, נזכר כבר בגמרא: "מאן נינהו ארבעה חרשים, אמר רב הונא בר ביזנא, א"ר שמעון חסידא, משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק".¹ לעתים הוא מכונה משיח בן אפרים: "ומשיח בן אפרים דנפק מיניה דעל ידיו עתידין בית ישראל למנצחא לגוג ולסיעתיה בסוף יומיא".² בעקבות דברי הזוהר המכנה אותו כמשיח ראשון,³ אומר גם הגר"א: "משיח הראשון משיח בן יוסף".⁴

הגוון הראשון, משיח בן יוסף עליון מזיהרא עילאה, מובא בתורת הח"ן: מב"י העליון, הוא מט"ט - מטטרון שר הפנים. יוסף ומט"ט שניהם מזיהרא עילאה: "והענין הוא (מט"ט) כי יוסף ומטטרון הם משרש זיהרא עילאה דנשמת אדה"ר".⁵ בזהר ובתיקוני זוהר יש קשר הדוק בין מטטרון ובין יוסף: "מט"ט לקבליה יוסף לתתא";⁶ "מט"ט בדיוקנא דצדיק יסוד עלמא".⁷

הגוון השני הוא משיח בן יוסף תתאה שקיים בכל דור. העניין יכול להילמד מדברי הגר"א בעניין כורש: "על משיח הראשון שהוא משיח בן יוסף... מסט' דשמאל כידוע... שמאלו תחת לראשי והוא יהיה פקידה כמו שהיה בבית שני בימי כורש".⁸

אמנם לגבי הגוון השלישי שהוא חידוש מבית מדרשו של תלמידי הגר"א, לא מצאנו לכאורה מקור כתוב בדברי הגר"א, אבל יש מסורת בעל פה. ניצוצותיו של משיח בן יוסף נמצאים בכל יהודי שפועל לקירוב הגאולה. מעדותם של תלמידי ר' בנימין ריבעלעס, בנו ר' הלל, ותלמידים רבים אחרים, עולה שהגר"א עודדם לעלות לארץ ולמלא את תפקידו של

עם תחומים שונים בירושלים. במקום אחר בספר מתאר המחבר את מיקומו של כל תחום ואת גודלו. מקשרת בין שני המקורות היא שיטת חישוב האטב"ח המופיעה במסכת סוכה, ושיטת מילוי אותיות. חישוב כל הנזכר מוליך לתוצאה מדהימה של שוויון.¹⁷

ג. גילוי רזי תורה

כאמור לעיל, לדעת הגר"א גילוי רזי תורה מהווה הכשרה ראויה לקירוב הגאולה, ולכן נכלל תפקיד זה בין יעדיו של משיח בן יוסף. בספר קול התור נקשר התפקיד המיוחד הזה לשם "צפנת פענח" שניתן ליוסף. כוונת הדברים היא, שפענוח רזי תורה על-ידי מי שראוי להם ועבור מי שראוי לשומעם ולקבלם, הוא מסימני האתחלתא ובכוחו

לקרב את הגאולה. לגילוי הרזים של האתחלתא יש שני ענפים, האחד במישור האישי והאחר במישור של פנימיות התורה.

מקורות רבים מדברים על כך שהגר"א ראה גם בשמו את ייעודו. 'בשלם סוכו ומעונתו בציון' עולה בחשבון אליהו בן שלמה זלמן בן ישכר דוב".¹⁸ וכן ראה הגר"א רמז לשמו בפסוק "אבן שלמה", היינו אליהו בן שלמה, ופסוק זה סמוך לפסוק "והיה כי תבוא אל הארץ".

גם תלמידי הגר"א שעלו לארץ פעלו על פי רמזים אלה. הם המשיכו בגילוי רזי תורה, פנימיות התורה והשתמשו ברזין ליישוב הארץ. ככל צעד בבניין ירושלים הם שילבו את הרזים הללו. דוגמה מאלפת לכך הם דבריו המרגשים של ר' יושעה בשעה שהתגלתה מחלה בקרב

יושבי מאה שערים ועמדו לפנותם: "רבש"ע, לא יתכן, לא יתכן, אנו בחרנו את המקום על פי גורל הגר"א ולא יתכן שהגורל הזה הוליך אותנו שולל, לא יתכן". עוד באותו יום הגו רעיונות לייבוש הביצה ואכן היא יובשה על חלקה נבנתה שכונת בית ישראל, והמתיישבים במאה שערים נשארו כידוע עד עצם היום הזה.¹⁸

הענף השני הוא גילוי רזי תורה בבחינת גן נעול מעיין חתום - פתחי לי אחותי רעייתי, שלדעת הגר"א יש לעסוק בכך בתקופת האתחלתא. ולכן פרש הגר"א את התורה, ספרי הנביאים והכתובים, לא רק בדרך פשט אלא גם בדרך רמז וסוד. [המשך בעניין זה יבוא א"ה ובל"ג].

בספר קול התור, אינו מזכיר בדרך כלל את שם הספר קול התור. בפזמונים אחרים הוא מכתיר את ר' הלל בכינוי בעל קץ המגולה, אך לא בכינוי בעל קול התור. גם תוכנו של ספר קול התור מעורר שאלות לא פשוטות [היטיב לתאר זאת במבוא לספר ברית אבות בסערת אליהו, ראה שם]. יש להדגיש שרעיונות הגאולה שמצויים בקול התור היו ידועים לפני תקופתו של הרש"ז. כמו למשל השיטה המיוחדת בעניין משיח בן יוסף; המלחמה בעמלק בשערי ירושלים, ועוד. לכן יש להניח שכפי הנראה ר' הלל ערך רעיונות גאולה מבית מדרשו של הגר"א אלא שהוא לא ארגן אותם בספר בשם קול התור. את הרעיונות הללו העביר לבנו ר' משה המגיד דורש ציון, שאף הוא הוסיף רעיונות והעביר לדורות הבאים. הנין ר' יושעה שילב בפזמוניו את הרעיונות האלה וכך עברו אל הרש"ז. בידי הרש"ז נמצאו גם רעיונות שהגיעו אליו מר' יצחק צבי ריבלין דרשן הגאולה. הרש"ז נטל על עצמו את המשימה להדפיס את הרעיונות האלה. אין ספק שהרש"ז הוסיף לחיבור נופך משלו. בצד תיאור זה משער המהדיר של ברית אבות שהרש"ז הוא שנתן לספר את השם קול התור.

13. סנהדרין צח ע"א, יש גירסאות שמדברות על פיתחא דרומי, וכך לכאורה גם בגירסת הגר"א, אך ראה דברי הזוהר ובעקבותיו דברי הגר"א עצמו להלן בסמוך.

14. זוהר פרשת שלח, ח"ג, קסד ע"א.

15. יהל אור, פרשת שלח, דף כ ע"ג.

16. ברית אבות, עמ' 35-41.

17. שיטת האטב"ח היא חילופי אותיות לפי האות המשלימה לעשר, למאה ולאלף. אגב, בשונה משיטת האטב"ש או האלב"ם, בשיטת האטב"ח יש ערך עצמאי גם לכל אחת מאותיות המנצפ"ך הסופיות. בשיטה זו ט' מתחלפת בא' כי היא המשלימה שלה לעשר. ח בב' ז' בג' וכן הלאה. צ' בי' כי היא המשלימה שלה למאה ור' וף' סופית הן בנות זוג כי הן משלימות זו את זו לאלף. האותיות המשלימות של "סבו ציון" - בשיטת האטב"ח הן: "מחד יצדש", כי האות מ' היא המשלימה של האות ס', האות ח' היא המשלימה של האות ב' וכן הלאה. יש כאמור לכתוב את האותיות במילוי ולחשב את ערכן: מם (640), חית (418), דלת (434), יוד (20), צדי (104), דלת (434) שין (1010), וביחד 3060. הצמד "פרזות ירושלם" שהוא ההיקף החמישי בשיטת האטב"ח ובמילוי אותיות נותן את הסכום 5961. סיכום כללי של שני המקורות הנזכרים מביא לשוויון 25941 כלומר חמשת היקפי ירושלים מקבילים לתיאורים של ירושלים בפרק זה. ראה בהרחבה בברית אבות.

18. א' הורביץ, מוסד היסוד, ירושלים תשי"ח, עמ' 234.

1. סוכה נב ע"ב.
2. תרגום יונתן, שמות מ, יא.
3. בראשית, ח"א, כה ע"א.
4. ליקוטי הגר"א, ווארשא תרמ"ט, דף מ; סג, ובביאור "באר יצחק", להרב יצחק אייזיק חבר, שם.
5. שער הגלגולים, הקדמה לו, דף מה ע"א.
6. תיקוני זוהר, תיקון ע, קלז ע"ב.
7. תיקוני זוהר, הקדמה, ד ע"א.
8. ביאור הגר"א לתיקוני זוהר חדש, דף כז ע"א.
9. ביאור הגר"א לתיקוני זוהר, פא ע"ב.
10. שיר השירים ה, ב; ד, יב.
11. ביאור הגר"א, שם.

12. קול התור, עמ' 26 67; ברית אבות, עמ' 152 212. אנו מפנים לספר קול התור אף שהועלו שאלות לגביו. ספר קול התור מיוחס לרבי הלל בן רבי בנימין משקלוב, בן דודו של הגאון רבי אליהו מוילנה. רבי הלל נולד בעיר שקלאב בשנת תקי"ח ונפטר בירושלים בשנת תקצ"ח. קול התור זכה לתפוצה המונית, רבים הוגים בו וידועים כיום עשרות מקומות שבהם מתקבצים תלמידי חכמים ללימוד משותף בספר זה. תמצית הספר הודפסה לראשונה כפי הנראה בשנת תש"ז על ידי בן נינו של ר' הלל, ר' שלמה זלמן ריבלין. מאז זכה הספר למהדורות רבות. בצד רבים הרואים בספר השתקפות משנתו של הגר"א, אחרים מביעים בכך ספק. בין השאלות המרכזיות בולטת שאלת הפרסום המאוחר. הרש"ז הוא דור חמישי לר' הלל, מדוע אין כל מידע על הספר ומחברו בתקופה שביניהם. תקופה של כחמישים שנה מפרידה בין יום פטירתו של ר' הלל ועד לידתו של הרש"ז, וכמאה שנה עד פרסום ראשון של ספר קול התור. מדוע לא נשמע קולו של קול התור בכל התקופה הזו? שאלה זו מתעצמת לאור העובדה שפועלו של ר' הלל בתחומים מגוונים היה ידוע בסביבתו. כך למשל בספר תולדות חכמי ירושלים [ירושלים תרפ"ט] יש מידע מקיף על פועלו של ר' הלל. בין השאר מוסיף המחבר א' ריבלין את הדברים הבאים: "בידי נמצאים מכתביו של רבי הלל שכתב מירושלים לחתנו ר' שמריה לוריא... בו משתקף בעליל גדולתו של ר' הלל עשרו בתורה ובנכסים ומדותיו התרומיות וכו'". הרש"ז עצמו כאשר הוא מדבר על ר' הלל ופעלו בספר חזון ציון, מקדיש כחמישה עשר פרקים לר' הלל ותקופתו. בכל התיאור הזה לא נזכר שם הספר קול התור. גם ר' יושעה אביו של רש"ז שעסק הרבה בתיאור עליית ר' הלל וחזון הגאולה ואף הזכיר רעיונות שמופיעים

זמרת הארץ הרב אליהו לויסון

האזיני ארץ שאי נא שערייך
 כי נבוא אל קרבך נשוב לערייך
 זקנים ונערים גם טף עדרייך
 יחדיו זמרו ונעטרך בעטרייך
 כי מימי עולם את תקוות אומתינו
 ועל טובך נכרתה, ברית תורתינו
 אליך נכספנו גם כלו נפשותינו
 לדור בצילך כי את שורש נשמתינו¹
 גם לאבותינו היה דבר ה' במחזות
 לזרעכם אנחילנה והיתה לכם לאחוזות
 אבי כל נביא, נפשו איזוהה לחזות
 ומן הפסגה הביט בך "הארץ הזאת"²

יושבי חצרותיך אם בעוונות הוכתמו
 בנשמת אווירך חטאיהם יתמו
 במנוחת נפשם אם בעפרך נרדמו
 וכפרו אדמותיך למזבח ידמו³
 גורל עמינו ארוג, אחוז בגורלך,
 ואשר עבר על בשרינו היה לחבלך
 כי בעת זכינו באור ה' להתהלך
 כל פה פיארך וכל שפה תהלךך
 ולעת בעוונות, לקינו בכפליים
 לפאות הופצנו מטומאת שוליים
 הושמת לשמה ולמרמס רגליים⁴
 יחד יללת עם אבלי ציון וירושלים

ומה קול התור הזה באזנייך⁵
 הלא הם גדיים הרועים על משכנייך⁶
 ולכנף הארץ שאי סביב עיניך
 הן מרחוק נקבצו ובאו בנייך⁷
 ידענו הרז אשר צפנת לחובלייך
 עת ינובו פירותיך ופרחו הרי גבולייך
 הנה נגלה קיצך⁸, ושלמו ימי אבלייך
 יחיש אלוקיך וכחתן ישוש עלייך⁹
 התיצבי נא ארץ לפני קונייך עושייך
 חלי נא פניו ממך יצאו מהרסייך
 רחקו מבלעייך¹⁰, והיו למשיסה שאסייך¹¹
 ופרסת כנפיך על בנייך חוסייך

1. גר"א שה"ש פ"א
2. דברים ל"ד
3. כתובות קי"א א'
4. ויקרא כ"ו ל"ב ופי' הרמב"ן שם
5. ע"פ שה"ש פ"ב פ' י"ב ובהק' הזהה א' ע"ב
6. פ"א פ"ח ובגר"א שם ובמדרש אלו תשב"ר

7. ישעיהו מ"ט י"ח
8. ע"פ סנהדרין צ"ח ע"א - יחזקאל ל"ו
9. ישעיהו ס"ב ה'
10. ישעיהו מ"ט י"ט.
11. ע"פ ירמיה ל' ט"ז

המשך המקרא וארץ ישראל

שגם הוא חטא ולכן הוא אינו נכנס, והוא מסיים -
 "ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים
 למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ" (דברים ז',
 1), כלומר שכל מה שאמרת עד עכשיו, אינו
 בא אלא לומר שתקיימו את המצוות כדי שתוכלו
 להכנס לארץ. הרי מפורש, כי תכלית המצוות
 הינה ישיבת ארץ ישראל. ובדרך כלל כשמוזכרת
 בחומש דברים ארץ ישראל, כתוב "למען ייטב
 לך" או "הארץ הטובה", וזה שוב חוזר לתחילת
 התורה מה שהזכרנו, שכתוב "והנה טוב מאוד",
 וכמו שמשא רבינו אומר לחובב כשהוא משכנע
 אותו לבוא אתם, הוא אומר לו "נסעים אנחנו אל
 המקום אשר דבר ה' ... לכה אתנו והטבנו לך
 כי ה' דיבר טוב על ישראל" (נמדנר י', כ"ט). הרי
 מילתו של משה אמורה, ששם בא"י זה טוב ה',
 שהטוב האלוקי הוא שכר המצוות וזה מתקיים
 בארץ ישראל.

המשך השיעור יבוא אי"ה בגליון הבא - על
 ספר התורה כספר הברית, על עומק משמעותו
 של הרש"י הראשון בתורה, על א"י ועוה"ב,
 על קיום המצוות דווקא כאן בארץ ועומק דברי
 הספרי על "הציבי לך ציונים", על "כל הדר
 בחו"ל כמי שאין לו א-לוה", על חשיבותו של
 הגשם ביחס לארץ ועוד.

יהושע אכן מסיים בהכרזה כי "לא נפל דבר
 מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' את בית ישראל
 הכל בא" (כ"ב, 6) - הרי ראינו כי בספר זה יצאה
 לפועל התכלית האמורה בספר תורת משה.

ענין המצוות

חלק גדול מהתורה, בעיקר בחלק המתאר
 את הדרך ממצרים לארץ ישראל, מכיל מצוות
 שה' מצוה אותנו. וכתוב פעמים רבות, בפרט
 בחומש דברים, שהמצוות נאמרו למען נבוא
 ונירש את ארץ ישראל ונתמיד בשיבתנו עליה,
 וזוהי תכליתן של המצוות. ואפילו במצוות כיבוד
 אב ואם, שהובטח בעבורה אריכות ימים, פשוטו
 של מקרא אינו מדבר לאדם הפרטי, כי אם לעם
 ישראל, שישארו כאומה בארץ ישראל, וכפי
 שהובטח "למען ירבו ימיכם... על האדמה"
 שבפרשת "והיה אם שמוע", ששם כתוב שאם
 יעבדו עבודה זרה יגלו, ואם ישמעו בקול ה'
 ירבו ימיהם על הארץ, ולא יגלו ממנה. ועניין זה
 חוזר פעמים רבות מאוד. וזה עניין כל פרשת
 דברים ותחילת ואתחנן, שה' מנחיל ארצות
 כרצונו, את מואב הוא נתן למואבים וכו' והוא
 נותן את הארצות למי שישיר בעיניו. ולכן דור
 המדבר שחטאו לא נכנסו, ואומר משה רבינו

לאברהם "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (בראשית
 י"ג, 15). יותר מכל ההבטחות שה' הבטיח לאבות -
 הוא הבטיח להם את ארץ ישראל.

גם ירידת בני ישראל למצרים, מפורש
 בפרשת לך לך שזוהו דבר נצרך על-מנת להכנס
 לארץ ישראל, שהרי היא מוזכרת כתשובה
 לשאלה "במה אדע כי ארשנה" (ש"ט, ט"ו), וה'
 אומר "כי לא שלם עון האמורי עד הנה" (ש"ט
 ט"ז), ולכן צריך לרדת למצרים. [ואמנם, לכאורה
 לא מובן מדוע נצרך לרדת למצרים, הרי אפשר
 להיות במקום אחר ולא להיות בשעבוד, אבל
 לא ניכנס לזה, רק מה שאנו רוצים להביא,
 זה שרואים שתכלית הירידה למצרים הינה
 להיכנס לא"י].

ואחר זאת רואים בחומש שמות, שבאמת
 יוצאים ממצרים, כדי לקיים את הברית של
 נתינת הארץ. ובאמת אפשר לומר שבתורה
 דבר זה לא הושלם, רק בספר יהושע, ואח"כ
 שוב העניין לא הושלם משום שחטאו, וחז"ל
 אומרים, ש"אלמלא חטאו לא ניתן להם אלא
 חמשה חומשי תורה וספר יהושע, שערכה של
 א"י היא" (מדרש כ"ב). ספר יהושע, אם כן, הוא
 ערכה של א"י, שהרי בספר זה נכנסים לא"י,
 והתורה היא המהלך כיצד להגיע לא"י, וספר